

TURSKI POSLANICI NA CETINJU OD 1879 – 1912. GODINE

Mr Jovan Muhadinović

Završetkom Veljeg rata (1876 – 1878) u kojem se Crna Gora borila protiv Turske, naša zemlja je dobila međunarodno priznanje od strane velikih sila kao nezavisna država. Njena teritorija je znatno proširena, tako da su gradovi kao što su Podgorica, Nikšić, Kolašin, Bar, zatim tvrđave Spuž i Žabljak Crnojevića, a kasnije i Ulcinj ušli sastav nove države. Knjaževina je tako uvećana sa 4 400 km² na 9 475 km², znači više nego dvostruko.

Crna Gora je sa novom teritorijom dobila i novo stanovništvo, koje je brojalo oko 30 000 novih žitelja, a četvrtina njih je bila islamske vjeroispovijesti. Muslimansko stanovništvo koje je vjekovima živjelo pod vlašću sultana u zemlji u kojoj je Islam bio državna religija, nije se lako mirilo sa ulaskom u novu, hrišćansku državu. Veliki broj se odselio u decenijama nakon 1878. godine, ostavljajući svoja imanja u Crnoj Gori. Selili su se u nadi da će barem nekad tu svoju zemlju moći prodati, ali to nije bilo jednostavno. Na tom području su u velikom broju naseljavane crnogorske siromašne familije iz Stare Crne Gore i Brda. Problemi muhadžira, kako su nazvali iseljenike, kao i njihovih sunarodnika u Crnoj Gori moraće se rješavati diplomatskim putem. Problemi koji su nastali oko predaje Plava i Gusinja, kao i oni oko predaje Ulcinja 1880. godine, kada zamalo nije došlo do sukoba crnogorske i turske vojske, ubijediće velike sile da je diplomatija jedini način otklanjanja nesuglasica dvije zemlje. U tome će turski poslanici koji će u okviru rada Turskog poslanstva biti angažovani u Crnoj Gori dati svoj doprinos.

Prvi turski diplomatski predstavnik na Cetinju bio **Halid bej** koji je u oktobru 1879. godine predao akreditivna pisma knjazu Nikoli uz tvrdnju da će kao opunomoćeni predstavnik Visoke Porte raditi na dobrim odnosima dvije zemlje. Babanzade Halil Halid bej je poticao iz poznate familije čije je porijeklo bilo iz Bagdada. Njegov otac Ahmed paša je bio valija (upravnik) u Adani. Halid bej je završio Ratnu školu i dobio čin kapetana. Potom je radio na više civilnih mjesta, zatim kao prevodilac, potom i predavač geografije na Darulfununu, koji je preteča današnjeg Istanbul Univerziteta u Turskoj. Poslije odrađenih angažmana u Parizu u Francuskoj i Manastiru današnjem Bitolju u Makedoniji upućen je na Cetinje. U Crnoj Gori se zadržao kratko do 1880. godine. Crnogorska vlada ga je optužila da je osporavao predaju Bara i Ulcinja, ali i pored toga je odlikovan Danilovim ordenom I stepena. Halid bej je svakako kao zastupnik turskih interesa u Crnoj Gori vodio računa o muslimanskim stanovnicima ovih gradova, koji su sve radili da ne postanu dio nove države. Zbog toga nije bio omiljen na Cetinju. Prešao je u Beograd, gdje je takođe odlikovan od strane kralja Milana Obrenovića.

Riza beg je 1880. godine zamijenio Halid beja. Knjaz Nikola ga je primio u audijenciju i pozdravio ga, posebno zato što je ovaj bio sin istaknutog turskog paše Reifa. Diplomatska misija koja je obilježila njegov boravak u Crnoj Gori, donosi umjereniju politiku Osmanskog Carstva. Predaja najspornijih teritorija je tada već bila obavljena, tako da je Riza beg bio u prilici da crnogorskom vladaru uruči poziv sultana Abdula Hamida II da posjeti Carigrad. Iako je poziv dobio oktobra 1881. godine knjaz Nikola se

pod uticajem Rusije tek 1883. odlučio da ode u ovu diplomatsku posjetu. Na ruskom dvoru su smatrali da će zbližavanje dvije zemlje spriječiti mogućnost tursko – austrijskog saveza, koji bi omogućio Habzburškoj monarhiji da nastavi započeto širenje ka Istoku. Dokaz da u Beču nijesu bili zadovoljni odlaskom crnogorskog vladara u Carigrad, govori i podatak da je knjaz Nikola veoma hladno dočekan u Kotoru koji je tada bio pod Austrougarskom, na početku svog putovanja. Posjeta Carigradu je ipak bila dobar potez jer predstavlja početak dobrih odnosa dvojice vladara, koji će potrajati sve do zbacivanja sultana Abdula Hamida II sa vlasti u Turskoj.

Treći turski poslanik na Cetinju je bio **Ismail Haki paša** koji je tu dužnost obavljao veoma kratko od 1883. do 1884. godine. Na predlog sultana je nakon posjete knjaza Nikole došao u Crnu Goru. Iako je ubrzo prešao na novu dužnost, značajno je pomenuti da je ovaj paša imao čin divizijskog generala, što znači da je bio visoki oficir u turskoj vojsci.

Dževad paša je boravio kao turski poslanik u Crnoj Gori od 1884 – 1888. godine. Zbog savjesnog rada je dobio i čin paše, jer je kao beg došao na dužnost. U vrijeme njegovog mandata Tursko poslanstvo prvo od svih ostalih rješava pitanje rezidencije na Cetinju. Poslije određenih nesuglasica sa vlasnikom kuće vojvodom Mašom Vrbicom za koje je kriv vojvodin sin Petar, Dževad paša je otkupljuje. Projekat kuće je uradio poznati Josip Slade koji je bio angažovan u Crnoj Gori na više projekata kao i na izradi nove varoši u Nikšiću. Sem toga u njoj su se održavale i pozorišne predstave, kao što je Balkanska carica. Dževad paša je dobio simpatije crnogorskog dvora i zbog pokušaja da sa crnogorskim predstavnikom u Carigradu Mitrom Bakićem realizuje projekat poznat kao Bojansko pitanje. Tim projektom bilo je zamišljeno da se prostor Skadarskog Blata kako su nekad Crnogorci nazivali Skadarsko jezero, isušiti što bi rezultiralo dobijanjem plodnih oranica i rješavanjem gladi koja je vjekovima mučila crnogorsko stanovništvo. Pored svih napora i obećanja koja su davana od strane turskih vlasti ovo pitanje nije realizovano. Turska je tada bila angažovana oko Bugarskog ustanka, a sem toga ni skadarski valija nije htio da čuje za ovo pitanje, tako da je stalno osporavao proces. Zaslugu za trud tursko poslanika nije zaboravio crnogorski vladar u trenutku kad je ovaj odlazio sa Cetinja. Sultanu Abdulu Hamidu II je sljedećim riječima opisao zadovoljstvo radom Dževad paše koji je „... u tečaju njegove funkcije svojim osobitim ponašanjem uspio zadobiti potpuno blagonaklonost Gospodarevu i u ito vrijeme odgovoriti povjerenju Sultanovom radeći neprestano na održavanje srećno postojećih odnosa između dvije države.”

Hasan Husni paša se nakon odlaska Dževad paše 1888. godine svega godinu dana zadržao na Cetinju u svojstvu poslanika Turskog poslanstva. Knjaz Nikola ga je primivši pohvalio i izrazio veliko poštovanje sa obzirom da je ovaj paša obrazovanje sticao u Francuskoj, kao i crnogorski vladar. U ljeto 1889. prešao je na mjesto visokog poslanika Porte u Carigradu.

Ahmed Tefik beg je od 1889 – 1891 bio poslanik u Crnoj Gori. Prihvaćen je veoma brzo i to još u periodu dobrih odnosa dvije zemlje. Posebno se istakao u rješavanju imovinskih problema nikšićkih emigranata, što je shvaćeno kao povoljno za obje strane. Time mu je ugled još više porastao. U vremenu njegovog mandata slavljani su turski državni praznici u Crnoj Gori, i to veoma svečano. Mada je to bilo praktikovano i prije njegovog dolaska, kao primjer možemo istaći proslavu dana sultanovog stupanja na prijesto 18. avgusta, koji proslavljen na Cetinju 1886. godine. Tom prilikom je zgrada Turskog poslanstva bila ukrašena fenjerima različitih boja, dok je kraljev ađutant vojvoda Božo Petrović bio u posjeti kod

turskog poslanika prenijevši mu čestitke. Povodom istog dana, ali 1895. godine u Podgorici su postavljeni ukrasi u vidu fenjera i barjaka, a u gradskim džamijama su bile molitve u zdravlje sultana, na kojim su prisustvovali svi građanski i vojni predstavnici vlasti. Zbog slabog zdravlja Ahmed Tefik beg je otišao sa funkcije prilikom čega je ispraćen sa pohvalama i odlikovanjima.

Ahmet Fevzi paša se od svih turskih diplomatskih predstavnika najviše zadržao u Crnoj Gori. Boravio je na Cetinju od 1891 – 1908. godine. Vrijeme koje je proveo obilježilo ga je među diplomatskim korom svih sila kao poslanika sa najdužim stažem na Cetinju. Kao i jedan od njegovih prethodnika na dužnost je došao kao beg, ali je u toku rada dobio čin paše, zbog zasluga. Vodio je računa o pravima i statusu muslimanskog stanovništva u Crnoj Gori. Veliki uspjeh je postigao kada je izdejstvovao upis muslimanske djece u državne škole, znajući da do tada mnoga djeca nijesu školovana ili su išla samo u vjerske škole. Bio je pratilac i svjedok druge posjete knjaza Nikole Carigradu. Ova posjeta je još bolje prihvaćena nego prva, propraćena je bila i slikama knjaževskog para u carigradskim novinama. Bio je u prijateljskim odnosima sa knjaževskom porodicom tokom svog dugog službovanja u Crnoj Gori.

Abdul Baki beg je na mjesto turskog predstavnika u Crnoj Gori došao u vrijeme kada je Austrougarska proglasila aneksiju Bosne i Hercegovine, koju je od 1878. godine držala okupiranom kao tursku pokrajinu. Takva situacija je još više zbližila Crnu Goru i Tursku, posebno kad se zna da je knjaževina žudila za proširenjima u Hercegovini, koja su joj uskraćena poništavanjem Sanstefanskog ugovora iz 1877. godine na kasnijem Berlinskom kongresu. Baki beg je bio i potpisnik Trgovinskog ugovora između Turske i Crne Gore 1909. godine, kojim su dvije zemlje htjele da poboljšaju trgovinske odnose i istim se obavezale na određene povlastice.

Sedredin beg je preuzeo dužnost na Cetinju od Baki bega 1910. godine i bio je svjedok Jubilarnih svečanosti i proglašenja Crne Gore za kraljevinu. Vrlo brzo je došao u stalni sukob sa crnogorskim vlastima zbog njihovog odnosa prema Malisorskom ustanku koji je bio uperen protiv integriteta tadašnje Turske. Crnogorci su Malisorima pomagali u ustanku u nadi da će imati prilike da se prošire na teritoriju sjeverne Albanije. Turski poslanik je stalno dokazivao učešće crnogorskih vlasti u ustanku što su one stalno demantovale.

Alfred Rustem beg je 1911. zamijenio Sedredin bega u pokušaju da normalizuje odnose sa dvorem na Cetinju. U početku je imao uspjeha i u rješavanju nekih pograničnih problema, uspio je i da za crnogorskog muftiju proglasi Murtezira Karađuzovića. Međutim pogranične crnogorsko turske sukobe posebno kod Kolašina nije mogao da zaustavi, tako da je napustio Cetinje 1912. godine.

Feredin beg se kao posljednji imenovani poslanik nije ni pojavio na Cetinju. Prije toga je vršio dužnost poslanika u Pešti. Poslove poslanika mjesto njega vršilo je zaposleno osoblje Turskog poslanstva na Cetinju.

Neodazivanje turskog predstavnika na dužnost, sukobi na granicama, posljedice Malisorskog ustanka, kao i prethodno zbacivanje sultana Abdula Hamida II sa vlasti dovešće do kraja najdužeg mira u istoriji između Crne Gore i Turske. Interesi balkanskih država i težnja hrišćana za oslobođenjem od turske vlasti dovešće do učešća knjaževine u Balkanskom ratu 1912. godine protiv Turske. Rezultat toga su prekidi diplomatskih odnosa između dvije zemlje, koji su bez prekida trajali više od 33 godine.